Одного літнього вечора, через кілька місяців після мого весілля, я сидів біля каміна, докурюючи останню люльку й дрімаючи над якимось романом; буденна робота виснажила мене до краю. Дружина вже піднялася до себе, та й стук дверей, що зачинялися, дав мені знати, що слуги теж порозходились. Я підвівся з крісла й почав витрушувати люльку, аж тут несподівано пролунав дзвінок.

Я позирнув на годинник. Була за чверть дванадцята. Навряд, щоб такої пізньої пори завітав якийсь гість. Напевно, кличуть до пацієнта й доведеться сидіти біля нього цілу ніч. З незадоволеним виглядом я вийшов до передпокою і відчинив двері. На превеликий мій подив, за порогом стояв Шерлок Холмс.

— Ватсоне, — мовив він, — я дуже радий, що ще застав вас.

— Ласкаво прошу, любий мій друже!

— Ви здивовані, й зрозуміло, чому… Але бачу, що вам полегшало на серці. О, бачу, ви досі курите аркадійський тютюн, як і за парубочих літ… Помилки бути не може: на вашому вбранні той самий пухнастий попіл. До того ж, неважко визначити, що ви звикли до уніформи, Ватсоне. З вас ніколи не вийде справжнього цивільного, доки ви не кинете цієї звички носити хустинку за рукавом. Чи можна у вас заночувати?

— Будь ласка!

— Ви казали мені, що у вас є кімната для самотнього гостя, і я бачу, що зараз вона порожнює. Про це свідчить ваша вішалка для капелюхів.

— Буду радий, якщо ви заночуєте в мене.

— Дякую. Я повішу капелюх на оцей вільний гачок. Даруйте, але мені здається, що у вашому домі побував майстер. Щось, напевно, сталося… Сподіваюсь, не водогін?

— Ні, це газ.

— О, так! Він залишив на вашому лінолеумі два сліди від гвіздків своїх черевиків, і саме там, куди падає світло. Ні, дякую, я вже повечеряв у Ватерлоо, але з задоволенням викурю з вами люльку.

Я простяг йому кисет, і він умостився проти мене, деякий час мовчки смокчучи свою люльку. Я знав, що лише якась дуже важлива справа може привести його до мене так пізно, й терпляче очікував, коли він почне розмову.

— Я бачу, вам доводиться багато працювати за фахом, — мовив Холмс, кинувши на мене свій проникливий погляд.

— Так, сьогодні у мене був важкий день… — відповів я. — Можливо, вам це видасться недолугим, — додав я, — але я справді не розумію, як ви про це дізналися!

Холмс усміхнувся.

— Я добре знаю ваші звички, любий Ватсоне, — мовив він. — Якщо ваші хворі мешкають поруч, ви ходите пішки, а якщо далеко — берете кеб. Ваші черевики, як я помітив, запилюжені, проте не забруднені. Отже, сьогодні у вас, безперечно, було багато роботи, й через те ви їздили в кебі.

— Чудово! — вигукнув я.

— Усе дуже просто, — відказав він. — Це один з тих випадків, коли логік може вразити уяву свого співрозмовника, що не звернув уваги на

якусь одну незначну річ, на якій і побудований увесь хід міркувань. Те саме можна сказати, любий мій друже, і про враження від деяких ваших оповідок, які захоплюють читача лише тим, що ви навмисне приховуєте від нього окремі подробиці. Але нині я сам перебуваю в становищі такого читача, бо тримаю в руках нитки однієї з найзагадковіших справ, яка здатна завести людський мозок у глухий кут. Мені бракує однієї-двох обставин, щоб доповнити ними свою версію. І я матиму їх, Ватсоне, матиму!

Очі його спалахнули, на худих щоках заграв рум’янець. У виразі його обличчя відбилася сильна, пристрасна вдача, проте лише на мить. Коли я знов поглянув на нього, то побачив немовби мертву індіанську маску. Багато хто називав Холмса не людиною, а машиною.

— У цій загадці є цікаві моменти, — провадив він далі. — Я навіть можу сказати — виняткові моменти. Я вже наблизився до її розв’язання, й з’ясувати залишається, гадаю, небагато. Якби ви погодилися приєднатись до мене на цьому останньому відтинку шляху, то змогли б зробити мені неоціненну послугу.

— З задоволенням.

— Чи зможете ви завтра вирушити зі мною до Олдершота?

— Так, звичайно. Моїх пацієнтів відвідає Джексон.

— Гаразд. Виїдемо з Ватерлоо об одинадцятій десять.

— Чудово. Я встигну домовитися з Джексоном.

— Тоді, якщо ви ще не дуже хочете спати, я стисло розповім вам, що сталося й що ми маємо зробити.

— Перед тим, як ви прийшли, я вже куняв… А тепер сон минув.

— Розповідатиму якомога коротше, але так, щоб не забути про жоден важливий момент у цій історії. Можливо, ви вже читали про той випадок, — я маю на увазі вбивство полковника Барклея з полку "Роял Манстерс" в Олдершоті, яке я нині розслідую.

— Ні, я нічого про те не чув.

— То, виходить, воно ще не встигло привернути до себе увагу. Сталося це лише два дні тому. Головні факти такі.

"Роял Манстерс", як ви знаєте, — один з найкращих ірландських полків у британській армії. Він успішно діяв і в Кримській, і в Індійській кампаніях і з того часу відзначався при будь-якій нагоді. До останнього понеділка ним командував Джеймс Барклей, хоробрий ветеран, що розпочав службу простим рядовим, за свою сміливість під час повстання сипаїв дістав підвищення і врешті став командиром полку, до якого прийшов колись новобранцем.

Полковник Барклей одружився ще тоді, коли був сержантом, і його дружина, в дівоцтві міс Ненсі Девой, була дочкою відставного сержанта. Звичайно ж, як ви можете собі уявити, дехто з офіцерів зустрів це подружжя, — для них ще надто молоде, — не дуже люб’язно. Однак молодята досить швидко звикли до свого оточення, і, як мені відомо, місіс Барклей завжди мала успіх серед полкових дам, як і її чоловік — серед товаришів-офіцерів. Можу ще додати, що вона була неабияка красуня, і навіть нині, через тридцять років по весіллі, ще досить-таки приваблива.

Родинне життя полковника Барклея склалося щасливо. Майор Мерфі, від якого я одержав більшу частину цих відомостей, запевняв мене, що ніколи не чув ні про які непорозуміння між подружжям. Однак він гадає, що Барклеєва любов до дружини переважала її почуття до чоловіка. Він завжди з великою неохотою залишав її навіть на один день. Натомість вона, хоч і була ніжною, відданою дружиною, ставилася

до нього спокійніше. Але в полку їх вважали зразковою для людей середнього віку подружньою парою. В їхньому ставленні одне до одного не було анічогісінько такого, що могло б віщувати трагічний кінець.

У полковника Барклея було кілька своєрідних рис характеру. Цей веселий, балакучий зазвичай старий вояк часом ставав запальним і злопам’ятливим. Однак це ніколи не стосувалося його дружини. Інше, що вражало майора Мерфі та ще трьох офіцерів із тих п’ятьох, з якими я розмовляв, — пригнічений настрій, який інколи находив на полковника. Як висловився майор, часто немовби чиясь невидима рука стирала усмішку з його уст під час веселої й гучної застільної бесіди. Коли цей настрій опановував його, він по кілька днів перебував у глибокій депресії. Була в нього ще одна дивна риса, яку помічали його товариші-офіцери. Він не любив і боявся залишатись на самоті, надто в темряві. Ця дитинна примха його натури, безперечно, мужньої, частенько викликала всілякі здогади й плітки.

Перший батальйон полку "Роял Манстерз" (колишнього сто сімнадцятого) стояв в Олдершоті вже кілька років. Одружені офіцери не мешкали в казармах, і полковник увесь цей час винаймав віллу під назвою Лечайн, за півмилі від північного табору. Цей будинок стоїть у глибині саду, але його західне крило відділяють усього якихось тридцять ярдів від дороги. Слуг у ньому троє — візник, покоївка та куховарка. Тільки вони разом з господарем та господинею були мешканцями Лечайну, бо дітей Барклеї не мали, а гостей приймали не дуже часто.

Тепер я розкажу про події, що відбулися в Лечайні між дев’ятою і десятою годинами вечора останнього понеділка.

Місіс Барклей, як з’ясувалося, була католичкою і брала помітну участь у діяльності добродійного Товариства Святого Юрія, заснованого при церкві на Вот-стрит, яке збирало і роздавало бідним стару одежу. Засідання товариства того дня мало відбутись о восьмій годині вечора, і місіс Барклей швидко пообідала, щоб встигнути туди потрапити.

Виходячи з дому, вона, як свідчить візник, сказала кілька слів чоловікові й пообіцяла, що скоро повернеться. Дорогою вона зайшла до міс Моррісон — молодої жінки, що мешкала в сусідній віллі, — і вони обидві пішли на засідання. Тривало воно десь хвилин із сорок, і коли було вже чверть на десяту, місіс Барклей повернулася додому, зоставивши міс Моррісон біля дверей її будинку.

А тепер про кімнату, що править у Лечайні за вітальню. Її великі скляні двері виходять на травник, який має тридцять ярдів завширшки й відгороджений від дороги лише невисокими залізними ґратцями на кам’яному підмурівку. Саме до тієї кімнати місіс Барклей пішла, повернувшися додому. Вікна в ній не були завішені, бо там сім’я дуже рідко сиділа вечорами. Місіс Барклей сама засвітила світло і, подзвонивши, попросила Джейн Стюарт, покоївку, принести їй чашку чаю, що було на неї зовсім не схоже. Полковник сидів тоді в їдальні, але, почувши, що дружина вже повернулася, вийшов до неї. Візник бачив, як він пройшов передпокій і зник у дверях до вітальні. Живим його більше не бачили.

За десять хвилин чай був готовий, і покоївка рушили з ним до вітальні, але, підійшовши до дверей, здивовано почула гнівні голоси своїх господаря й господині. Вона постукала, проте ніхто не відповів; вона повернула ручку, але двері було зачинено зсередини. Звичайно ж, покоївка миттю побігла до куховарки, і вони разом з візником піднялися до передпокою й стали прислухатися до сварки, що тривала за дверима. Всі вони потім стверджували, що з-за дверей долинало лише два голоси — Барклея та його дружини. Барклей говорив тихо й уривчасто, тож слухачі не зрозуміли нічого. Господиня ж була у великому гніві, і її голос, коли вона хвилювалася, було добре чути. "Ви боягуз! — повторювала вона знову й знову. — Що тепер робити? Що ж тепер робити? Поверніть мені моє життя. Я більше не можу дихати з вами одним повітрям! Ви боягуз! Боягуз!" Після цих вигуків несподівано пролунав жахливий крик, — то був голос господаря, — далі почувся гуркіт і врешті — пронизливий вереск господині. Упевнений, що сталось нещастя, візник кинувся до дверей, з-за яких долинало ридання, і спробував їх висадити. Однак усе

було марно, до того ж служниці так перелякалися, що допомоги від них не було ніякої. І тут візник, щось пригадавши, кинувся через вхідні двері до саду, куди виходили скляні двері вітальні. Одну половинку дверей було відчинено, як звичайно влітку, — тож він без усяких труднощів опинився в кімнаті. Господиня лежала непритомна на софі, а поруч, із задертими на крісло ногами, в калюжі крові розпростерся нещасний полковник.

Побачивши, що господареві вже нічим не допоможеш, візник вирішив спершу відчинити двері до передпокою. Але на перешкоді йому стала дивна й несподівана обставина: ні в дверях, ні деінде в кімнаті він не знайшов ключа. Тоді він знову вибрався надвір через скляні двері й повернувся з полісменом та лікарем. Господиню, на яку, звичайно, насамперед упала підозра, занесли до її кімнати в непритомному стані. Полковникове тіло поклали на софу й ретельно оглянули місце, де сталася трагедія.

На потилиці небіжчика виявили велику рану два дюйми завдовжки, завдану, мабуть, якимось тупим знаряддям. Неважко було здогадатися, яким саме. На підлозі, недалеко від тіла, лежала якась дивовижна палиця з твердого дерева, з кістяним держаком. Полковник мав колекцію різноманітної зброї, привезеної з тих країн, де він колись воював, тож поліція припустила, що палиця — з числа тих його трофеїв. Щоправда, слуги запевнили, що ніколи до того її не бачили, але оскільки в будинку було повно всіляких рідкісних речей, то цілком можливо, що раніше вони просто її не помічали. Більше нічого суттєвого поліція в кімнаті не виявила, але ні в місіс Барклей, ні в її нещасного чоловіка, ні в будь-якому іншому місці ключа від кімнати так і не знайшли. Врешті двері довелося відчиняти слюсареві з Олдершота.

Такий був стан речей, Ватсоне, коли зранку у вівторок я, на прохання майора Мерфі, вирушив до Олдершота, щоб допомогти поліції в її розсліді. Гадаю, ви погодитеся зі мною, що ця справа вже тоді мала цікаві подробиці; але незабаром я переконався, що насправді в ній приховане щось набагато загадковіше, ніж здавалося спочатку.

Перш ніж оглянути кімнату, я допитав слуг, але крім того, що вже чув, не довідався від них більше нічого. Щоправда, покоївка Джейн Стюарт пригадала одну цікаву річ. Ви пам’ятаєте, що вона покликала інших слуг, коли зачула сварку? Вона зауважила, що голоси її господарів були дуже тихі, тож про сварку свідчила радше їхня знервованість, ніж слова. Однак завдяки моїй наполегливості вона згадала, що двічі почула тоді слово "Давид", кинуте господинею. Ця обставина вельми важлива — вона підводить нас до усвідомлення причини сварки. Адже полковник, як ви пам’ятаєте, мав ім’я Джеймс.

Є в цій історії ще одна річ, яка справила глибоке враження як на слуг, так і на поліцію. Це — смертельний страх на полковниковому обличчі. Жахливішого виразу неможливо навіть уявити собі. Зрозуміло, що полковник зустрів тоді свою смерть, і це навіяло на нього невимовний жах. Узагалі це повністю збігалося з версією поліції про участь у вбивстві його дружини, якщо полковник при тому бачив убивцю. А те, що поранено було саме потилицю, пояснили тим, що небіжчик намагався ухилитись. Господиня нічого сказати не могла: вона лежала без пам’яті після пережитого нервового струсу.

Від поліції я дізнався, що міс Моррісон, — вона, якщо ви не забули, поверталася того вечора додому разом з місіс Барклей, — запевнила, що про причину сумного настрою своєї приятельки вона не знає нічого.

Зібравши всі ці факти, Ватсоне, я викурив кілька люльок поспіль, намагаючись зрозуміти, що ж серед них головне. Не було, звичайно, жодного сумніву, що найзагадковішим у цій історії є те, що ключ від дверей таємниче зник. Якнайретельніші пошуки в кімнаті не дали ніяких результатів. Тож доводиться припускати, що його хтось забрав із собою. Ані полковник, ані його дружина зробити цього не могли. Отже, в кімнаті мав бути хтось третій. І ця третя особа могла проникнути усередину лише через скляні двері. Я вирішив, що пильний огляд кімнати й газону допоможе мені знайти якісь сліди цієї невідомої особи. Ви знаєте мої методи, Ватсоне. Жодного з них я не обминув і врешті відшукав сліди, анітрохи не схожі на ті, на які я сподівався. У кімнаті

справді був ще один чоловік — він перетнув травник, ідучи від дороги. Я виявив п’ять досить помітних відбитків його взуття: один — при самій дорозі, там, де він переліз через невисоку огорожу, два на газоні й два, не дуже виразні, на фарбованих сходах біля скляних дверей, через які він потрапив до кімнати. Через газон він, напевно, біг, бо відбитки носів його черевиків глибші, ніж від закаблуків. Але мене вразив не так цей чоловік, як його товариш.

— Його товариш?

Холмс дістав з кишені великий аркуш тонкого паперу й обережно розгорнув його на коліні.

— Що ви скажете про це? — спитав він.

Аркуш був укритий слідами ніг якоїсь маленької тварини. Чітко відбилися п’ять пальців, а довгі пазурі залишили подряпини; кожен слід був завбільшки з десертну ложку.

— Це собака, — сказав я.

— А хіба ви чули коли-небудь про собаку, який дереться по портьєрах? Я знайшов сліди цієї істоти й на портьєрі.

— То, може, мавпа?

— Але ж це не мавпячі сліди.

— Що ж це тоді таке?

— Ані собака, ані кіт, ані мавпа, ані будь-яка відома нам свійська тварина. Спробуймо уявити собі її розміри. Ось чотири відбитки лап тварини, коли вона стояла нерухомо. Бачите, відстань від передніх

лапок до задніх — не менше ніж п’ятнадцять дюймів. Додайте сюди ще довжину шиї та голови — і ви матимете істоту зо два фути завдовжки, а може, й більшу, якщо вона має хвіст. А тепер погляньте сюди. Тварина рухалася, й ці сліди показують нам довжину її кроку. Щоразу вона дорівнює близько трьох дюймів. Отже, це означає, що наш маленький звір має довге тіло й дуже короткі лапки. На жаль, він не залишив нам жодної зі своїх шерстинок. Але в цілому його зовнішній вигляд я вже визначив: він може дертися по портьєрах і до того ж він хижак.

— Як ви про це дізналися?

— Звір подерся по портьєрі. А над дверима висіла клітка з канаркою, і він, звичайно ж, хотів дістатися до пташки.

— Яка ж це все-таки тварина?

— Якби я зміг про те дізнатися, то дійшов би вже до самісінької розгадки. Це звірятко, напевно, з родини ласок чи горностаїв… але більше й за тих, і за інших.

— Але яка його причетність до злочину?

— Поки що це так само невідомо. Однак ми вже багато чого дізналися, будьте певні. Ми знаємо, що якийсь чоловік стояв при дорозі й спостерігав за сваркою між Барклеями — портьєру було піднято, а кімнату освітлено. Ми також знаємо, що він перебіг через травник, увійшов до кімнати разом із якоюсь дивною твариною і вдарив полковника, або ж, — і це так само ймовірно, — полковник так злякався несподіваного гостя, що впав непритомний, розбивши потилицю об кут каміна. І, нарешті, є тут іще один курйозний факт: незнайомець, залишаючи кімнату, забрав з собою ключ.

— Ці ваші висновки, здається, ще більше заплутали справу, — зауважив я.

— Звичайно. Проте вони безперечно вказують на те, що первісні припущення безпідставні. Я ще раз обміркував усю цю справу й побачив, що мушу її розглянути з іншої точки зору. Проте вам час уже спати, Ватсоне. А решту я міг би розповісти вам дорогою до Олдершота.

— Дякую, але ж ви зупинилися на найцікавішому місці…

— Зрозуміло, що коли місіс Барклей вийшла з дому о пів на восьму, то вона не мала зла на чоловіка. Здається, я вже казав вам, що вона ніколи не виявляла надто ніжних почуттів до полковника, але візник чув, що вона тоді розмовляла з чоловіком цілком нормально. Одразу ж після повернення додому вона пішла до кімнати, де найменше сподівалася його побачити, захотіла випити чаю, що наводить на думку про бажання заспокоїтись, і врешті, коли полковник увійшов до неї, між ними спалахнула сварка. Отже, між пів на восьму та дев’ятою годиною сталося щось таке, що повністю змінило її почуття до нього. Однак упродовж усього того часу з нею була міс Моррісон. Цілком зрозуміло, що їй має бути щось відомо про цей випадок, незважаючи на всі її заперечення.

Спершу я припустив, що між цією молодою особою і старим вояком були певні стосунки, в яких вона зізналася його дружині. Цим пояснювались як раптове повернення місіс Барклей додому, так і нехіть міс Моррісон щось про те розповідати. Підтверджували це й слова, кинуті під час сварки. Але до чого тут тоді Давид? До того ж полковник кохав свою дружину, та й драматична поява на сцені ще одного чоловіка, звичайно, не мала нічого спільного з зізнанням міс Моррісон. Обрати правильний напрям міркувань було нелегко, але врешті я відкинув думку про те, що між полковником та міс Моррісон були якісь стосунки, проте ще більшу підозру викликало те, що молода леді все-таки знає причину несподіваного вибуху ненависті місіс Барклей до чоловіка. Тоді я вирішив піти просто до міс Моррісон і сказати їй навпростець, що я впевнений у тому, що їй усе відомо, й мовчання її може надто дорого коштувати її приятельці місіс Барклей, яку неодмінно звинуватять в убивстві.

Міс Моррісон — ніжна дівчина з сором’язливими очима й білявим волоссям, але їй ніяк не можна відмовити ні в розумі, ні в здоровому глузді. Вислухавши мої слова, вона якусь хвилину сиділа в задумі, а тоді обернулася до мене й сказала так:

"Я пообіцяла своїй подрузі, що нікому не розкажу про те, що сталося. А слово слід дотримувати, — вела вона далі, — та якщо я можу справді допомогти їй, коли проти неї висувають таке тяжке звинувачення, а вона сама, бідолашна, не здатна захистити себе через хворобу, — то гадаю, що мені дозволено буде порушити своє слово. Я розповім вам про все, що сталося в понеділок увечері.

Ми поверталися з церкви на Вот-стрит десь за чверть до дев’ятої. Нам довелося йти по Хадсон-стрит — майже безлюдному провулку. З лівого боку його освітлює лише один ліхтар, і коли ми наблизилися до нього, я побачила чоловіка з великим горбом, що йшов нам назустріч і ніс на плечі якусь скриню. Це був скоцюрблений каліка з кривими ногами. Ми порівнялися якраз тоді, коли на нього впало світло ліхтаря. Він зупинився, подивився на нас і пронизливо скрикнув: "Боже мій, це ж Ненсі!" Місіс Барклей страшенно зблідла й була б упала, якби цей жахливий каліка не підхопив її. Я вже хотіла покликати полісмена, коли, на мій подив, вона досить спокійно заговорила з цим чоловіком.

"Я гадала, що тебе вже тридцять років як нема на світі, Генрі", — сказала вона тремтячим голосом.

"Так воно й є", — відповів він таким тоном, що мені аж стисло серце. У нього було смагляве, висохле обличчя, блискучі очі, які я досі подумки бачу перед собою. Його волосся й бакенбарди були зовсім сиві, а зморшки робили обличчя схожим на печене яблуко.

"Іди додому, люба, — звернулася до мене місіс Барклей, — я хочу поговорити з цим чоловіком сам на сам. Не бійся". Вона силкувалася говорити бадьоро, але й досі була бліда, а вуста її тремтіли.

Я пішла вперед, як мене й попросили, а вони ще кілька хвилин розмовляли. Коли місіс Барклей наздогнала мене, очі її палали, а каліка й досі стояв під ліхтарем і люто вимахував у повітрі кулаками, мов божевільний. Вона не промовила ані слова, аж поки ми не наблизилися до мого будинку, і тоді вона взяла мене за руку й попросила нікому не розповідати про те, що сталося.

"Це мій давній знайомий, якому не пощастило в житті", — пояснила вона. Я пообіцяла, що нікому не скажу ані слова, й вона поцілувала мене. Відтоді я її більше не бачила. Я розповіла вам усю правду, і якщо й приховала все це від поліції, то лише через те, що не розуміла, яка небезпека загрожує моїй любій подрузі. Тепер я знаю, що зможу їй допомогти, лише сказавши всю правду".

Це все, про що я дізнався від неї, Ватсоне, і для мене, як бачите, це було світлим променем серед темної ночі. Всі окремі факти почали ставати на свої місця, і я вже почав уявляти собі справжній перебіг подій. Наступним моїм кроком, звичайно ж, мали бути пошуки чоловіка, поява якого справила таке дивне враження на місіс Барклей. Якщо він досі перебуває в Олдершоті, то зробити це буде не так уже й важко. Там мешкає не дуже багато цивільних, і каліка одразу ж приверне до себе увагу. Я витратив на пошуки цілий день і надвечір — сьогодні надвечір, Ватсоне, — знайшов його. Звуть його Генрі Вуд, мешкає він на тій самій вулиці, де наші леді зустріли його. Мешкає він там лише п’ятий день. Удавши з себе службовця з реєстратури, я завітав до господині його помешкання, і в нашій розмові вона прохопилася про деякі цікаві речі. Чоловік цей за фахом — штукар, ходить вечорами по вояцьких шинках і в кожному влаштовує невеличку виставу. Він носить із собою в скрині якусь тваринку, якої хазяйка страшенно боїться, бо ніколи ще не бачила такого створіння. Як вона сказала мені, це звірятко бере участь у кількох його витівках. Ось і все, що ця леді змогла розповісти мені, додавши ще, що взагалі дивується, як такий каліка може жити на світі, й що іноді він розмовляє якоюсь чудернацькою говіркою, а останні дві ночі, як вона чула, він стогнав і ридав у своїй спальні. Щодо грошей, то

їх у нього досить, але на завдаток він дав їй якусь монету, схожу на фальшиву. Вона показала її мені, Ватсоне. То була індійська рупія.

Тепер ви, любий друже, вже знаєте, в чому тут річ і чому я хотів би поїхати разом з вами. Зрозуміло, що після того, як наші леді розлучилися з цим чоловіком, він пішов назирці за ними, спостерігав за сваркою через скляні двері, потім увійшов до кімнати, й звірятко, яке він носить у скрині, якимось чином опинилося на волі. Це все не викликає сумнівів. Але він — єдина особа в світі, яка може розповісти нам, що скоїлося в тій кімнаті.

— Ви хочете розпитати його про це?

— Безперечно… Але в присутності свідка.

— Цим свідком повинен бути я?

— Якщо зробите таку ласку. Коли він нам розповість усе відверто, дуже добре. Якщо ж заперечуватиме, в нас не буде іншого вибору, як вимагати його арешту.

— Але звідки ви знаєте, що він буде там, коли ми приїдемо?

— Будьте певні. Я вжив деяких заходів. Один із моїх помічників з Бейкер-стрит уже стоїть біля його будинку на варті і вчепиться в нього, як кліщ, куди б він не подався. Ми знайдемо його на Хадсон-стрит завтра, Ватсоне. А зараз із мого боку було б великим злочином, якби я не дав вам заснути цієї ж хвилини…

Був полудень, коли ми прибули на місце трагедії й одразу ж вирушили на Хадсон-стрит за вказівкою мого друга. Незважаючи на його вміння приховувати свої почуття, я легко помітив, що він ледве стримує хвилювання, та й сам я відчував той спортивний азарт, із яким брав участь у кожному з Холмсових розслідів.

— Ось і Хадсон-стрит, — промовив він і звернув у короткий провулок, забудований звичайними двоповерховими будинками. — А он і Сімпсон. Ану-бо, що він скаже нам?

— З ним усе гаразд, містере Холмсе! — вигукнув малий вуличний хлопчисько, підбігши до нас.

— Добре, Сімпсоне! — сказав Холмс і погладив його по голові. — Ходімо, Ватсоне. Ось і той будинок.

Він передав свою візитну картку з проханням прийняти його у важливій справі, й за хвилину ми вже стояли перед очима чоловіка, заради якого приїхали сюди. Незважаючи на теплу погоду, він горнувся до вогню, і в маленькій кімнаті було натоплено, як у грубі. Скоцюрблений, згорблений, він сидів на стільці в неприродній позі, яка свідчила про те, що перед нами справді каліка; але його обличчя, обернене до нас, попри зморшки й засмагу мало сліди гарної вроди. Він підозріливо оглянув нас своїми жовчними очима й мовчки, не підводячись, показав на два стільці.

— Як я розумію, ви містер Генрі Вуд з Індії? — ввічливо спитав Холмс. — Я завітав до вас у невеличкій справі щодо смерті полковника Барклея.

— А до чого тут я?

— Саме це я й мушу з’ясувати. Гадаю, ви знаєте, що коли істину не буде встановлено, то вашу давню подругу місіс Барклей можуть звинуватити в убивстві?

Чоловік здригнувся.

— Я не знаю, хто ви такі! — скрикнув він. — Але як ви змогли про все дізнатись і чи ви присягаєтеся, що то правда?

— Так, її хочуть заарештувати, тільки-но вона прийде до пам’яті.

— Боже мій! А ви самі з поліції?

— Ні.

— Тоді яке вам до цього діло?

— Допомогти правосуддю — обов’язок кожної людини.

— Я ладен заприсягтися, що вона невинна.

— Тоді винні ви.

— Ні, не я.

— То хто ж убив полковника Джеймса Барклея?

— Його покарало саме Провидіння. Але знайте, що якби я розтрощив йому череп, що, власне, й мріяв зробити, то він дістав би від мене по заслузі. Якби його не побив грець тоді, коли він зрозумів свою провину, то я, можливо, сам узяв би на свою душу його гріхи. Ви хочете, щоб я розповів вам усе? Гаразд, розповім, мені нема чого соромитися.

Сталося це так, сер. Ви бачите, що нині спина в мене, як у верблюда, а ребра позросталися бозна-як; проте були часи, коли капрал Генрі Вуд вважався першим красенем сто сімнадцятого піхотного полку. Ми тоді були в Індії, наш табір стояв біля містечка Бгарті. Небіжчик Барклей був сержантом у тій самій роті, де служив я, а найпершою красунею в полку і навіть найкращою дівчиною в усьому світі була Ненсі Девой, дочка нашого сержанта. Її кохали двоє, а вона кохала одного, і ви, мабуть, посміхнетеся, поглянувши на нещасного каліку, який скоцюрбився біля вогню й говорить, що його колись кохали за красу.

Хоч я й полонив серце Ненсі, її батько наполягав, щоб вона побралася з Барклеєм. Я був шибайголова, легковажний хлоп’як, а він мав добру освіту й чекав підвищення по службі. Але дівчина лишалася вірною мені, й ми вже збирались одружитися, як раптом вибухнуло повстання сипаїв і країна перетворилася на пекло.

Ми опинилися в облозі у Бгарті — наш полк, половина батареї артилерії, рота сикхів та ще безліч цивільних і жінок. Десять тисяч бунтарів поривалися до нас, наче зграя собак, що оточили клітку з пацюками. За тиждень у нас закінчилася вода, а зв’язок із колоною генерала Ніла, що відступала в глиб країни, був практично перерваний. Генерал Ніл був нашою єдиною надією, бо пробитися з містечка з жінками й дітьми не було жодної змоги. Тоді я вирішив пробратися крізь облогу й повідомити генерала Ніла про наше небезпечне становище. Пропозицію мою було схвалено, і я порадився про це з сержантом Барклеєм, котрий, як ми вважали, краще за інших знав ці місця; він пояснив мені, як обминути лінії бунтарів. О десятій годині того ж вечора я вирушив у дорогу. Тисячі людей чекали на порятунок, але я тієї ночі думав тільки про одну людину.

Я повз висохлим річищем, яке мало сховати мене від ворожих вартових; та тільки-но я доповз до першого повороту, як натрапив на шістьох бунтарів, що причаїлися в темряві, чигаючи на мене в засідці. Тієї ж миті я знепритомнів і опам’ятався лише у ворожому полоні. Проте справжній удар у самісіньке серце я дістав, коли почув, що мій товариш — той самий, який розповідав мені про цей маршрут, — зрадив мене, повідомивши ворога через свого слугу-тубільця.

Розповідати далі немає сенсу: ви вже знаєте, на що здатний був Джеймс Барклей. До Бгарті наступного дня підійшов Ніл, але бунтарі, відступаючи, прихопили мене з собою, й минуло багато літ, перш ніж я знову побачив білі обличчя. Мене піддали тортурам, я втік, але мене спіймали й знову піддали тортурам. Подивіться, що вони зробили зі мною! Потім частина бунтарів утекла до Непалу й потягла мене за собою. Врешті я опинився за Дарджилінґом. Але бунтарів повбивали

горяни, і я став їхнім невільником, доки не втік; звідти була лише одна дорога — на північ, і я потрапив до афганців. Так я мандрував багато років, поки нарешті повернувся до Панджабу, де жив переважно серед тубільців і заробляв собі на хліб витівками, яких уже встиг навчитися. Навіщо було мені, горбатому каліці, повертатися до Англії й розшукувати колишніх товаришів? Навіть жадоба помсти не могла примусити мене зробити це. Я волів, щоб Ненсі та мої давні друзі гадали, що я помер з рівною спиною, й не бажав, щоб вони побачили мене схожим на мавпу. Вони не мали ані найменшого сумніву, що я мертвий, і мені хотілося, щоб їм здавалося так і далі. Я чув, що Барклей одружився з Ненсі й зробив блискучу кар’єру в полку, та навіть це не змусило мене заговорити.

Коли людина старішає, вона сумує за рідним краєм. Довгі роки я мріяв про англійські ясно-зелені поля та живоплоти. Врешті я вирішив ще хоч раз побачити їх перед смертю, зібрав трохи грошей на дорогу й оселився тут, серед вояків, — я ж бо знаю, чого їм треба, чим їх потішити, й цього заробітку мені цілком вистачає.

— Ваша розповідь вельми цікава, — мовив Шерлок Холмс. — Про вашу зустріч із місіс Барклей та про те, що ви впізнали одне одного, я вже чув. Як я зрозумів, після розмови з нею ви пішли до її будинку, зазирнули в скляні двері й стали свідком сварки між нею та її чоловіком, під час якої вона звинуватила його в колишній підлоті. У вашому серці вибухнула ціла буря почуттів, ви кинулися через травник і ввірвалися до кімнати…

— Саме так, сер. Барклей обпік мене таким поглядом, яким ще ніхто не дивився на мене; за мить він похитнувся і впав, ударившись потилицею об ґратці. Але помер він не від цього падіння: смерть уразила його, тільки-но він побачив мене. Я прочитав це на його обличчі так само, як зараз читаю отой напис над каміном. Для нього моя поява була все одно, що постріл у його зрадливе серце.

— А далі?

— Ненсі знепритомніла, і я взяв з її руки ключ, щоб відчинити двері й покликати когось на допомогу. Аж тут, відмикаючи замок, я зрозумів, що найкраще було б залишити все, як воно є, і забиратися геть, бо ця справа може одразу обернутися проти мене, та й моя таємниця будь-що стане відома всім. У гарячці я вкинув ключ до кишені й загубив свою палицю, ловлячи Тедді, що подерся вгору по портьєрі. Посадивши його назад у скриньку, з якої він устиг вилізти, я побіг звідти так швидко, як тільки міг.

— Хто це — Тедді? — запитав Холмс.

Чоловік нахилився й відсунув передню стінку скриньки в кутку. З неї миттю вилізло червоно-буре звірятко, в’юнке і спритне, з коротенькими горностаєвими ніжками, довгим вузьким носом і парою найгарніших червоних оченят, які я тільки бачив у тварин.

— Мангуста! — вигукнув я.

— Так, дехто зве його мангустою, дехто фараоновою мишею, — мовив чоловік. — Я називаю його Змієловом, бо Тедді чудово порається з кобрами. У мене тут є одна без отруйних зубів, і Тедді ловить її щовечора, потішаючи вояків у шинку. Що ще вас цікавить, сер?

— Що ж, можливо, ми ще звернемося до вас, якщо в місіс Барклей з’являться серйозні проблеми.

— Тоді я, звичайно, буду до ваших послуг.

— Коли ж ні, то навряд чи варто копирсатись у минулому небіжчика, хоч би який огидний був його вчинок. Врешті, ви, напевно, дістали задоволення вже від того, що полковника тридцять років гризли докори сумління. А ось і майор Мерфі йде по той бік вулиці! На все добре, Вуде. Хочу дізнатися, чи не сталося чого з учорашнього дня.

Ми наздогнали майора, коли він уже завертав за ріг.

— Це ви, Холмсе, — сказав він. — Ви, вже, напевно, чули, що весь цей шарварок так нічим і не скінчився?

— Тобто як?

— Медичний огляд показав, що причиною смерті була апоплексія. Як бачите, справа виявилась на диво простою.

— Так, на диво простою, — погодився з ним Холмс, усміхаючись. — Ходімо, Ватсоне. Мені здається, що наших послуг Олдершот більше не потребує.

— Цікаво тільки одне, — мовив я вже по дорозі до станції. — Якщо її чоловіка звали Джеймсом, а іншого — Генрі, то до чого тут Давид?

— Саме це слово, любий Ватсоне, мало б прояснити для мене всю цю історію, якби я був тим бездоганним логіком, за якого ви мене маєте. Це, безперечно, був докір.

— Докір?

— Так. Біблійний Давид, як ви знаєте, увесь час трохи грішив і одного разу вчинив те саме, що й сержант Джеймс Барклей. Пам’ятаєте отой дрібненький випадок з Урією та Вірсавією? Я вже добре-таки призабув Біблію, але, якщо не помиляюся, ви знайдете цю історію в Першій або Другій книзі Самуїла.